

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

8/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

4-jild, 8-maxsus son (Oktyabr, 2024). - 240 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Maxmudov Bezzod Xamidovich</i> QORAXONIYLAR DAVLATINI XRONOLOGIK DAVRIGA OID FIKR-MULOHAZALAR	9-15
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA DEMOGRAFIK JARAYONLAR	16-20
<i>Ahmedova Dilafruz Xusan qizi</i> MAKTUUBLARDA Q'QON–XIVA XONLIKLARI MUHOSABATLARINING AKS ETIШИ (XIX ACP)	21-27
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SURXON VOHASI IQTISODIY HAYOTIDA TEMIR YO'LLARNING O'RNI	28-32
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Bo'ronov Ismoiljon A'zamjon o'g'li</i> KITOBAT SAN'ATI	33-36

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek Yanqibaevich, Masharipov Ozod</i> QAYTA IShLASH KORXONALARIDA KOMPLEKS IShLAB CHIqARISh qISOBINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLAShTIRISH	37-51
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> MIRBOVO NAQSHBANDIY YASHAGAN DAVRDAGI IJTIMOIIY VA MA'NAVIIY MUHIT	52-55
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> BARQARORLIK MASALALARI: MUAMMOLAR, TALQINLAR VA YECHIMLAR	56-60

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Dжалилова Сарварой Мехрожовна</i> ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА В ФРАЗЕОЛОГИИ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА	61-66
<i>Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,</i> SIYOSIIY NUTQDA SAMIMIYLIK	67-72
<i>Saidova Nodira Djahangirovna,</i> INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH	73-77
<i>Sulaymonov Bobir</i> ZAMONAVIIY LUG'ATSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA TERMINOLOGIYASI	78-83
<i>Faxriddinova Dilfuza</i> TABRIK NUTQIIY AKTI HAQIDA	84-87

Xusainova Zebo Ikramovna
RUS, INGLIZ TILI MADANIYATINI TASHUVCHILARINING DIALOGIDA NUTQ ETIKETINING PRAGMATIK VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARNING NAMOYON BO‘LISHI 88-94

Karimova Vasila Vahobovna
“GENDER” – UMUMILMIY VA LINGVISTIK KATEGORIYA 95-99

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Фазилов Фарход Маратович
АНАЛИЗ ВОПРОСОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 100-112

Bobomurodov Farxod Boymurotovich
TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARI, ERKINLIK LARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HUQUQIY TA’MINLASHNING RETROSPEKTIV TAHLILI 113-123

Халиқулов Комолиддин Носирович
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 124-129

Салимова Диёрахон Бахтиёржон кизи
ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИЕ ВОЗДУШНУЮ ПЕРЕВОЗКУ ПО ДОГОВОРУ ВОЗДУШНОЙ ПЕРЕВОЗКИ 130-135

Очилов Шермат Рашидович
ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА САМАРАДОРЛИГИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР ТАҲЛИЛИ 136-149

Abdullayeva Nodira Odil qizi
OILAVIY (MAISHIY) ZO‘RAVONLIK DAN NIMOYALASH HUQUQINING IJTIMOIIY-HUQUQIY TUSHUNCHASI VA MANBALARI 150-156

Одилов Муҳаммадрашодхон
КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЛАР ОБЪЕКТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 157-161

Ҳасанов Муҳриддин Ўроқбой ўғли
МЕХНАТ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРИНИ БАРТАРАФ ҚИЛИШ БЎЙИЧА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ 162-170

Rahmonov Jaloliddin
XXI ASRDA INVESTORLAR HUQUQLARINI NIMOYA QILISHNING RIVOJLANISHI: DAVLAT SUVERENITETI VA INVESTORLAR MANFAATLARINI MUVOZANATLASH 171-176

Камилов Ойбек Хамиджонович
Глобальные тенденции студенческой мобильности в контексте теорий миграционных исследований 177-182

Азизов Ниғмонжон Пардаевич, Абдуллаев Ғайратбек Ғайбуллаевич
МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО МАСАЛАЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ 183-187

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Абутова Зульфия Жадигеровна
ПРИМЕНЕНИЕ ПЛАТФОРМЫ КАНООТ! В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ 188-195

<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> ПОСТРОЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ТРИАТЛОНИСТОВ НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ГОДИЧНОМ ЦИКЛЕ ПОДГОТОВКИ	196-202
<i>Jabborova Dilafró'z Ismatullo qizi</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ESP TALABALARI YOZUV KO'NIKMLARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI	203-206
<i>Tursunov Adizjon Nurali o'g'li</i> BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DARAJALARI VA BAHOLASH MEZONLARI	207-212
<i>Naimova Durdona Soxibovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI BOLALAR TA'LIM TIZIMI	213-217
<i>Hamroyeva Sevara Nasriddinovna, Izbosarov Baxriddin Faxriddinovich</i> "BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINI STEM TA'LIMI DASTURI ORQALI O'QITISHDA EKSPERIMENT VA NAZARIY ASOSLARDAN FOYDALANIB O'QITISH METODIKASI" (MOLEKULALARNI TEZLIKLAR BO'YICHA TAQSIMOTI) MAVZUSI MISOLIDA)	218-222
<i>Shotemirov Sanjar Xolmo'min o'g'li</i> SHAXS NUTQIY FAOLIYATINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI	223-227
<i>Мустафоева Дурдона Асиловна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА	228-234
<i>Xoliqova Nargiza Abduvaliyevna</i> TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI	235-239

Received: 10 October 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 25 October 2024

Article / Original Paper

ABOUT THE CONGRATULATORY SPEECH ACT

Fakhriddinova Dilfuza,

Samarkand State University named after Sharof Rashidov
1st stage foundation doctoral student

Abstract. The article analyzes the functions and main categories of the congratulatory speech act, highlighting how it differs from other speech acts like wishes, praise, and flattery. It emphasizes that congratulatory speech acts have a social dimension, where using language that conveys genuine respect is crucial for honoring the listener and fostering a connection with them.

Keywords: language richness, speech act, greeting, expressive speech act, praise, publicism, dialogue speech.

TABRIK NUTQIY AKTI HAQIDA

Faxriddinova Dilfuza,

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
1-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada tabrik nutqi aktining vazifalari va asosiy toifalari tahlil qilinadi, uning tilaklar, maqtovlar, xushomadlar kabi boshqa nutqiy harakatlardan farqi yoritiladi. Unda tabrik nutqi harakatlarining ijtimoiy jihati borligi, bunda chinakam hurmatni bildiruvchi tildan foydalanish tinglovchini hurmat qilish va ular bilan aloqa o'rnatish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: til boyligi, nutqiy akt, tabrik, ekspressiv nutqiy akt, maqtov, publitsistika, diologik nutq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI8Y2024N14>

Kirish. Ekspressiv nutqiy aktlar tizimining asosiy segmentlaridan biri tabrik hisoblanadi. U muloqot jarayonida ma'lum darajada emotsional nutqiy bog'liqlikni ta'minlaydi. Tabrik – baxt, omad, ezgulik tilash, qutlash kabi mazmundagi ifoda. Biror yaxshi (qutlug') kun, sana yoki erishilgan yutuq, yaxshilik munosabati bilan bildiriladigan qutlov so'zlar[11, 629] tabrik aktini yuzaga keltirish uchun asos bo'ladigan holatlardir.

Tabrikning asosiy kommunikativ vazifasi – bu hurmatni ifodalash, xushmuomalalik, o'dob akti. Kimnidir tabriklash – demak, unga e'tibor qaratish, o'zining emotsional holatini, simpatiyasini, munosabat nuqtai nazaridan suhbatdoshga bog'langanligini ifodalash, unda yaxshi kayfiyat hosil qilish, o'z hurmat-ehtimomiga shohidlik berish, o'zi haqida eslatish, xullas, adresatda emotsional tuyg'ular uyg'otish hisoblanadi. Badiiy matnlarni lingvopoetik jihatdan tadqiq etgan tilshunos M.Yo'ldoshevning quyidagi fikrlarini keltirish o'rinlidir: "Badiiy matnda boshqa uslub matnlarida bo'lganidek qat'iy mantiq, soddalik, tushunarlilik, normativlik kabi qonuniyatlarga to'la-to'kis amal qilinavermaydi. Unda badiiy tasvir vositalaridan unumli foydalaniladi. Ta'sirchanlik birinchi planga ko'tariladi. Ohangdor, jozibador so'zlar ko'p

qo'llaniladi. Tasvirlanayotgan voqelikda uyg'un bir musiqa, ichki bir garmoniya sezilib turadi [3, 35] Badiiy matnda bu birliklarning har biri so'zlovchi kommunikativ maqsadiga bo'sundiriladi. Ular nutqiy aktlarni yuzaga chiqaruvchi vositalar sifatida muloqot jarayonida turli ma'no nozikliklarini ifoda qiladilar.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Tilshunos olim M.Bazarovning ko'rsatishicha, turkiyshunoslikda va o'zbek tilshunosligida tabrik nutqiy akti bir qator olimlar tomonidan o'rganib chiqilgan. F.Sultanov, D.Sogdibekova, K.E.Gadjieva, E.F.Shibirdin, A.A.Abdullinlarning turkiy tillarga oid tadqiqotlarida ijobiy istak birliklari nutqiy etiketlarning bir turi sifatida qayd qilingan. O'zbek tilshunosligida esa nutqiy etiketlar S.Mo'minov va Sh.Iskandarova tomonidan monografik aspektda o'rganilgan. Jumladan, Sh.Iskandarovning nomzodlik dissertatsiyasida nutqiy etiketlar sotsiolingvistika aspektda tekshirilgan bo'lsa, S.Mo'minovning doktorlik ishida o'zbek muloqot xulqining ijtimoiy-lisoniy xususiyatlari tadqiq etilgan[1,4]. Mazkur ishlarda ijobiy istak mazmuniga ega bo'lgan nutqiy etiketlarning ham ijtimoiy-lisoniy jihatlari haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu mavzuni yoritishda tavsiflash, qiyosiy, genderologik, kontekstual tahlil va kognitiv-pragmatik kabi metodlardan foydalanildi

Tahlil va natijalar. Quyida biz tabrik nutqiy aktining umumiy tavsifi qay holatlarda yaqqol ko'zga tashlanishini ko'rib chiqamiz. O'z mazmun-mohiyatiga ko'ra tabrik nutqiy akti bir qancha ijtimoiy ekspressivlarni qamrab oladi. Jumladan, u so'zlovchining adresatga (nutq qaratilgan shaxsga) ijobiy munosabatini va tabrik nutqi amalga oshishi jarayonida yuz beradigan his-tuyg'ularni o'zida aks ettiradi. Tabiiyki, tabrik yo'llovchi va adresat, kommunikativ vaziyatning mavjud bo'lishi tabrik aktining amalga oshishi uchun shart bo'lgan elementlar hisoblanadi. Ulardan birortasi mavjud bo'lmasligi, ushbu nutqiy akt yuzaga chiqmasligiga sabab bo'ladi. Mazkur nutqiy harakatdan ko'zlangan maqsad, aloqani kerakli mezonda ushlab turishni ta'minlash, adresat bilan o'zi o'rtasidagi do'stona munosabatlarni saqlab qolish va bunda o'ziga tegishli bo'lgan hissiyotlarni, emotsional holatlarni ifodalashdan iborat.

Maqtov ifodasi ham muloqot jarayonida so'zlovchining nutqi yoki matn mazmunidan kelib chiqadigan ekspressiv aktlardan biri hisoblanadi. Maqtov – maqtab aytilgan yoki yozilgan so'z, gap bo'lib, biror kishi, narsa, hodisa, voqea to'g'risida yaxshi fikr, ma'qullashning nutqiy ifodasidir [10, 570]. Maqtov so'zlovchining nutq obyektiga haqidagi ijobiy bahosini va shu bilan birga keladigan ruhiy holatlarni ifodalashdan iborat. Bu jarayonda so'zlovchining baholash nuqtai nazaridan ma'qul deb hisoblangan jihatlari va nutq qaratilgan obyektga xos ijobiy sifatlar ta'riflanadi. Bu holatda baho shaxsning tashqi ko'rinishi, faoliyati, ma'naviy-axloqiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Maqtovda so'zlovchining kommunikativ niyati ochiq tarzda ifodalanadi va propozitsiyalar his-hayajonni ifodalovchi undovlar, ijobiy istaklarni bildiruvchi so'zlar orqali kuchaytiriladi. Ya'ni, emotsional-ekspressivlikka ega nutqiy ifodalarda, xususan, maqtovda baholash so'zlovchi yoki yozuvchining obyektiv borliq, nutq obyektiga bilan o'zaro ta'siri jarayonida qadriyatni yuzaga chiqarishning o'ziga xos uslubi hisoblanadi.

Yuqoridagilardan ko'rishimiz mumkinki, ekspressiv nutqiy aktlar turlicha bo'lib, so'zlovchining maqsadi, qo'llaniladigan taktika va strategiyalar, kutilayotgan natijalar ularning funksional-pragmatik tabiatini belgilaydi. Til birliklari orqali insonlar turli ruhiy holatlarni ifodalaydilar, bu esa nutqiy aktlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Tabrik nutqiy akti esa

so'zlovchining adresatga ijobiy munosabatini ifodalab, u bilan aloqani saqlashga qaratilgan. Bu esa o'z navbatida so'zlovchi shaxs uchun til birliklarini qo'llashda, voqelik faktlarini ekspressivlik nuqtai nazaridan baholashda keng imkoniyatlar yaratadi.

Ta'kidlash kerakki, kishilar o'zaro muloqotda til vositalaridan foydalanib, o'z his-tuyg'ularini, quvonch va umidlarini ifodalaydilar. Bu jarayon natijasida nutqiy aktlar, jumladan, tabrik nutqiy akti, yuzaga keladi. Tabrik nutqi so'zlovchining adresatga nisbatan ijobiy munosabatini va minnatdorligini aks ettiradi. Ushbu nutqiy akt turli vaziyatlarga bog'liq holda ta'sirchanlik xususiyatiga ega bo'lib, so'zlovchining his-tuyg'ularini ifodalab, adresatda ijobiy reaksiya hosil qilishga qaratilgan. Tabrik jarayonida adresat va tabrik yuboruvchi o'rtasida muloqot muhitining mavjudligi zarur. Agar adresat yo'q bo'lsa, nutqiy akt amalga oshmaydi. Tabrikning maqsadi aloqani saqlash va o'z emotsiyalarini ifodalash orqali do'stlikni kuchaytirishdir. Shu nuqtai nazardan, tabrik shaxsiy munosabatlarni boshqaradi va xayrixohlik hamda xushmuomalalik muhitini yaratadi. Tabrikning asosiy jihatlari ijobiy his-tuyg'ularni ifodalash va adresatda ijobiy kayfiyat hosil qilishga qaratilgan perlokutiv maqsad bilan bog'liq. Tabrikda adresatning hayotidagi muhim voqealar ijobiy baholanib, ijtimoiy hurmatni ifodalovchi leksik birliklar ishlatiladi. Tabriklar ko'pincha stereotipik ifodalarga boy bo'lib, masalan, tug'ilgan kun yoki bayramlar bilan bog'liq so'zlar va jumalarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy mavqega ega shaxslar bilan bog'liq tabriklar keng ma'noga ega bo'lib, davlatlar rahbarlari o'rtasidagi tabriklar esa siyosiy xarakter kasb etadi.

Tabrik formulalarining variantlari so'zlovchining nutqi qaratilgan shaxsga ta'sirini va uning qanday ifodalanishini pragmatik jihatdan ko'rsatadi. Yuqorida aytib o'tilganlarga asoslanib, tabrikni jamiyatda qabul qilingan me'yorlar bilan bog'liq holda, nutq qaratilgan kishiga nisbatan ijobiy istaklarni ifodalovchi va kelajakda aloqalarni saqlab qolishni maqsad qiluvchi alohida nutqiy akt sifatida belgilash mumkin.

Tabriklar, odatda, tan olish, madh etish, xushomad va maqtab aytiladigan so'zlar bilan boyitilgan bo'ladi. Bu so'zlar adresatning ma'lum yutuqlarga erishganligi, muvaffaqiyatlarini qo'lga kiritgani va ko'plab odamlar tomonidan baholanishi bilan bog'liq. Biroq, xushomad va maqtab aytiladigan so'zlarni har doim tabrikga qo'shish mumkin emas, chunki tabrik nutqi qaratilgan shaxsning hayotida erishilgan yutuqlar yoki tantanali vaziyatlarni aks ettiradi. Tabrikning asosini belgilovchi mezon hodisaning natijasi hisoblanadi. Tabrik uchun asos sifatida quyidagi vaziyatlarni ko'rsatish mumkin:

1. Odat tusiga kirgan bayramlar, masalan, tug'ilgan kun, milliy-ma'naviy qadriyatlarni ifodalovchi "Navro'z", "Qurbon hayiti", "Vatan himoyachilari kuni" kabi oilaviy bayramlar.
2. Adresatning maxsus yutuqlarga yoki muvaffaqiyatlarga erishishi, masalan, sport yoki olimpiada kabi tadbirlarda qo'lga kiritilgan natijalar.
3. Adresatning bevosita ishtirokisiz sodir bo'lgan baxtli voqealar.

Istakka nisbatan tabrik uchun shu muhimki, bu so'zning qo'llanishining o'ziyoq so'zlovchining adresat hayoti bilan qiziqishidan dalolat beradi. Tabrikning bo'lmasligi so'zlovchining adresatga qiziqishining yo'qolganini ko'rsatadi. Odatda tabriklar yozma shaklda ham ko'rinadi, bu esa lisoniy birliklarning original va rasmiy ko'rinishini taqdim etadi. Natijada, tabrik jarayoni so'zlovchining adresat hayotidagi ba'zi voqealarni ijobiy baholashi va etiketga muvofiq tabrik berishini anglatadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, tabrik nutqiy aktida so'zlovchi yoki yozuvchining nutq qaratilgan shaxsga bo'lgan ijobiy munosabati yaqqol aks etib

turadi. Biror yaxshi (qutlugʻ) kun, sana yoki erishilgan yutuq, yaxshilik munosabati bilan bildiriladigan qutlov soʻzlar tabrik nutqiy aktini hosil qiladi. Tabrik nutq soʻzlanib turgan vaqtdan keyin deyarli kirib kelayotgan vaziyatga ishora qilsa, istak esa unga nisbatan keyinroq yuzaga keluvchi, qolaversa, amalga oshishi nomaʼlum boʻlgan voqea-hodisaning yuzaga chiqishiga boʻlgan kuchli xohishni ifodalaydi. adresat hayoti bilan bogʻliq quvonchli voqea, ishning yangi holatga kirganligi yotadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Базарова М. Ўзбек тилида ижобий истак мазмунини ифодаловчи нутқий бирликларнинг лисоний хусусиятлари.Филол. фанлари номз. Дисс.автореф. – Тошкент, 2007. – Б. 4.
2. Yoʻldoshev В. Oʻzbek tilida matn komponentlarining semantik va pragmatik munosabatlari haqida // Xorijiy til taʼlimining kognitiv-pragmatik tamoyillari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Samarqand: 2007. –B.11-12.
3. Yoʻldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. –Toshkent: Fan, 2008. -159 b.
4. Mirzayev I.K. Til va nutq hodisalarini oʻzaro farqlash lozimligi haqida // SamDU ilmiy axborotnomasi, 2003, № 2. - 3-5-b.
5. Nurmonov A., Hakimov M. Lingvistik pragmatikaning nazariy shakllanishi // Oʻzbek tili va adabiyoti.-Toshkent.2001. -№ 4. –B.54-58.
6. Yuldashev M. Badiiy matnning lingvopoetik tadqiqi. Filol. fan. dok. diss... -Toshkent, 2008.-B.244.
7. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomlik, 1-tom, M.: 1981. – 632 b.
8. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomlik, 2-tom, M.: 1981. -715 b.
9. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, besh jildlik, 1-jild. –Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
10. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, besh jildlik, 2-jild. –Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
11. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, besh jildlik, 3-jild. –Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
12. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, besh jildlik, 4-jild. –Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
13. Oʻzbek tilining izohli lugʻati, besh jildlik, 5-jild. –Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
14. Hojiyev A. Lingvistik terminlarning izohli lugʻati.-Toshkent: Oʻqituvchi,1985.-B.110.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/8 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).